

*Ємельянова Г. І.,
спеціаліст Центру лідерства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА ТА СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Анотація. Розглянуто поняття «політична воля», зокрема, проведено теоретичний аналіз даного поняття та його похідних. Охарактеризовано природу та складові політичної волі у політичному житті. Акцентовано увагу на прикладах позитивної та негативної ролі вольових якостей у політиці. Встановлено чинники, що впливають на зміст та прояви політичної волі.

Ключові слова: політична воля, політична діяльність, політичний лідер, політична еліта, риси політичного лідера.

За роки незалежності в Україні відбулася радикальна реформація суспільно-владних відносин, й досі триває процес еволюційного розвитку у бік удосконалення політичної системи. Але, незалежно від будь-яких негараздів, в Україні формуються інститути громадянського суспільства, ми бачимо намагання удосконалити діяльність владних структур у бік демократизації. В умовах економічної та політичної криз, які тривають в Україні останні роки, підвищується консолідуюча роль провідних політичних лідерів та еліти. Консолідувати українське суспільство і направити вектор його розвитку в бік реальних демократичних перетворень можуть сучасні політичні лідери, які мають можливість контролювати виконанням чинних законів і демонструвати особистісні зразки поведінки, які б відповідали сучасним демократичним цінностям. У пошуках різноманітних засобів, покликаних вирішити соціально-політичні проблеми України, дедалі частіше звучить словосполучення «політична воля».

Слід погодитися з Шакун В., що термін «політична воля» сьогодні нерідко використовується не за призначенням. Про політичну волю в нас говорить будь-хто. Посадова особа, яка є просто державним службовцем, заявляє про відсутність політичної волі щось здійснити. Вона повинна просто виконувати свої посадові обов'язки. Їх невиконання є правопорушенням, але про це, як правило, ніхто не пам'ятає. Тим часом, підміняючи поняття, посадові особи нерідко ховаються за «політичною волею», виправдовуючи свої дії або бездіяльність. Між тим невиконання поса-

дових обов'язків є порушенням правових норм і політична воля тут зовсім ні до чого [8].

Особистість політичного лідера як предмет політологічних досліджень завжди була актуальною для науковців проблемою аналітичних розробок. Одне з головних питань, яке стає ключовим при розгляді феномена політичного лідерства, - це питання про особистість політичного лідера загалом та про його самооцінку, ступінь усвідомлення ним власних проблем або навіть дефектів, а також шляхів і засобів їх подолання у процесі політичної діяльності. Увесь цей складний комплекс і формує феномен політичної волі на рівні політичного функціонування та діяльності конкретного політичного лідера або елітарної групи.

Мета зазначеного дослідження полягає у визначенні політичної волі в ракурсі діяльності політичних лідерів та елітарних груп. Досягненню поставленої мети підпорядковане розв'язання наступних завдань: визначення напрямків вивчення даного терміну; окреслення природи політичної волі; визначення особливостей інтерпретації практичних проявів політичної волі в політичному процесі.

Серед сучасних досліджень слід зазначити наукові дослідження І. Алексеєнко, С. Матвеева, М. Головатого, О. Кучабського, М. Лесечко, А. Чемериса, В. Юрчишина, В. Горбатенка С. Бульбенюк, В. Смірної. В працях цих авторів представлений аналіз визначення політично значимих рис й якостей особистості, політичного лідера тощо.

Головними рисами сучасного політичного лідера є політична воля, зрілість, вірність політичному обов'язку, принциповість, політичний авторитет і амбіції. Справжній політик, політичний лідер завжди має відповідну політичну волю як здібність, прояв наполегливого прагнення досягти у своїй діяльності відповідної політичної мети. Політична воля є найважливішим компонентом індивідуальної свідомості, якостей політика. Вона визначається рівнем його освіти, загальної та політичної культури, професійної підготовленості до суспільно-корисної та громадсько-політичної діяльності [2, с.234].

Поняття «політична воля» є похідним від більш широкого і багатозначного поняття «воля», яким

оперують у філософських та психологічних дискурсах. За розрізненням теоретичних установок та мотиваційних настанов є дві філософські традиції мислення про волю. Магістральна традиція представлена поглядами Спінози (воля повинна мати причину) та Лейбніца (ми більш вільніші, коли діємо згідно розсудку). Інша традиція, яка з легкої руки Фердинанда Тенніса була названа «волюнтаризмом», належить Шопенгауеру та Едуарду фон Гартману (воля є космічна сила, сліпий та несвідомий першопринцип, від якого походять всі інші психічні прояви людини). Між цими традиціями знаходиться концепція Канта, який твердить про те, що однаково можливо довести тезу про те, що воля вільна, та тезу про те, що воля невольна [3]. Гегель намагався подолати кантівську невизначеність через концепцію діалектичності людини — з одного боку, людина мислить, з іншого, воліє. Фейербах вважав, що немає волі без мислення, і мислення без волі. Ще більш оригінально вирішує питання подолання цього дуалізму Ніцше — «воля до влади» у нього виступає як потяг до самоздійснення владарювання, що взяте в аспекті експансивної природи людини взагалі. Це зовсім не соціальна влада як така, це влада фундаментальна — як в тому числі потяг до альтруїзму, воля до пізнання, воля до творчості, воля до життя [3]. У ХХ столітті до традиції Шопенгауера-Ніцше долучаються Хайдеггер, Ясперс, Сартр, Камю, і тоді саме ця традиція стає домінуючою в світовій думці.

Варто відзначити, що в процесі еволюції української філософсько-політичної думки інтерпретації концепту волі мали досить глибоке значення, яке полягало не тільки у розумінні досліджуваного суспільного феномену як рушійної сили політичних зрушень, але й синонімічному співставленні волі з „свободою” та „незалежністю формування політичної нації”. Зазначена тенденція була зумовлена як історичними передумовами та контекстуальним виміром, так і особливостями тогочасних уявлень про зміст представленої соціально-політичної категорії [6, с. 21].

У сучасній українській політичній думці, разом з деталізацією теоретичного вивчення практичного виміру політичного процесу, більш акцентованого значення набуває концепт «політична воля». У більшій мірі, він позбавляється власного духовно-філософського підтексту, що об'єднував «волю» з поняттями «свобода» та «незалежність» й повністю переносить його у площину політичного моделювання та державного будівництва. Політична воля починає вивчатись не тільки на рівні ідеалістичного виміру громадської самосвідомості, але й при розгляді більш матеріальних процесів формування політичної системи [6, с. 22].

Концептуальне наповнення терміну «політична воля» базується на фундаменті етимології та семантики слова «воля». В українській мові воно є багатозначним, до того ж, не має свого повноцінного еквівалента в деяких інших, зокрема у романо-германських, мовах. Переклад цього поняття на іноземні мови є здебільшого контекстуальним, а отже в українській воно має власне унікальне смислове наповнення, що відбивається на специфіці вживання і ментальному ставленні до явищ, які воно позначає [7].

В українській мові слово «воля» разом із похідними від нього словами вживається принаймні у трьох значеннях. По-перше, «воля» є синонімом слова «свобода». У цьому сенсі похідними словами-поняттями є такі: «вольності», «неволя», «звільняти», «визволяти». В англійській мові є два слова на позначення волі - свободи: «freedom» та «liberty» (ці поняття, у свою чергу, будучи в широкому сенсі синонімічними, мають власні нюанси розрізнення, які не відображені в українській лексиці). По-друге, «воля» є більш сильним відповідником слів «бажання», «рішення», «наказ». Похідними поняттями від даного смислового нюансу є такі: «воліти», «сваволя», «волевиявлення». В цьому контексті також вживаються вирази: «воля народу», «божа воля» і т.п. Англійськими відповідниками в даному випадку є слова «volition», «wish». По-третє, «воля» вживається у значенні психологічної якості, яка включає в себе показники витривалості, рішучості, цілеспрямованості носія волі. Звідси такі поняття як: «сила волі», «безвольність», «слабовілля». Найбільш адекватним англійським відповідником даного значення є слово «will» [7].

Як визначає В.Смірнова, поняття «політична воля» є похідним від більш загального слова «воля», яке в українській та інших слов'янських мовах має декілька значень. Усі ці значення, на її думку, а саме, свобода, бажання і психологічна стійкість, знаходять певне семантичне відображення у понятті політичної волі. Остання, у першу чергу, є здатністю до послідовної реалізації визначених цілей з усвідомленням усїєї повноти власної відповідальності за свої дії. У цьому сенсі вона є передумовою будь - якої результативної політики - реалізації реформ, творення економічного дива, ведення переможної військової акції тощо. З іншого боку, політична воля повинна бути збалансованою іншими важливими якостями - досвідом, знаннями, мораллю. У випадку, коли політична воля виходить на перший план і відсуває зазначені якості на маргінес політичних цінностей, з'являється небезпека її виродження до таких екстремальних проявів, як макіавеллізм, фанатизм, волюнтаризм. Натомість, брак

політичної волі веде до політичної акрасії - пасивної, безвідповідальної, капітулянтської поведінки владних суб'єктів [7].

Також, авторка говорить про те, що відповідно до різних класифікацій, політична воля може бути «доброю» і «злою», раціональною та «іраціональною». На її думку, в українській політиці спостерігається дефіцит «доброї» раціональної волі з боку владної еліти, що є величезною проблемою, без вирішення якої неможливий прогресивний розвиток країни [7].

Аналізуючи феномен політичної волі у контексті функціонування політичного лідерства, слід зосередити увагу на з'ясуванні особливостей взаємовідносин між людьми у політичній площині, які базуються на принципі «авторитет — послідовник». Політична воля у цих взаємовідносинах залежить від двох основних обставин (чинників): якостей авторитету та від готовності послідовника сприймати такі якості. Політична воля, виходячи з цих позицій, є своєрідним «приводним ременем» будь-якої політично та/або соціально значимої дії. Додатковим і, водночас, дуже важливим стимулом для спонування до дії у такій ситуації виступає посилення на авторитет [1, с. 87].

Авторитет у структурі політичної волі відіграє подвійне значення: з одного боку, він виступає стимулом, спонукальним мотивом до певних політичних дій; з іншого, — є суб'єктом накопичення, зберігання та переробки політичної і соціальної інформації. Якщо погодитись з формулою про те, що сутність будь-якої особистості складається з трьох базових психічних актів - вольової спрямованості, думки та чуттєвого сприйняття, то можна стверджувати: авторитет вчиняє провідний вплив на процеси вибору особистості. Авторитет зазвичай формує той центр (умовний або реальний), навколо якого відбувається самоорганізація як на рівні кожного окремого індивіда, так і на рівні функціонування соціуму в цілому.

Феномен авторитету з позицій вияву політичної волі можна розглядати шляхом виділення відкритого та закритого типів. Відкритий авторитет не замикається на самому собі, на свідченнях власної істинності. Закритий авторитет, навпаки, наполягає на самому собі як абсолютному свідченні, як єдиному критерію істини для послідовників. Тобто, існує прямий взаємозв'язок між типом обраного авторитету та реалізацією особистістю свого вольового потенціалу. Особливо наявно представлена особливість виявляється в особі політичного лідера [1, с. 88].

Варто також провести розмежування між поняттям політичної волі та політичної риторики, оскільки саме вибір з цих двох напрямків є фундаментальним в ефективності змін. Політична

риторика це активне словесне вираження плану дій, без проведення реальної діяльності у цьому напрямку, або проведення неефективної діяльності. Політична воля це висловлення плану дій підкріплене активними, реальними діями. Особливу увагу варто звернути на поняття ефективної дії, оскільки їх можна вважати такими лише за наявності результатів проведених змін. Саме такі результати свідчать про наявність політичної волі, а не політичної риторики [5].

З огляду на проблематику політичної волі цікавим є дослідження типових проявів бажання влади як спонукального мотиву політичної діяльності лідера. Бажання влади та застосування з цією метою вольових зусиль може виникати у двох формах - експлікативній та імплікативній. Експлікативна форма бажання влади виявляє ті властивості владарюючого суб'єкта, які притаманні не всім, а виключно лідерам. Сутністю імплікативного бажання влади є реалізація таких властивостей, які характерні для тих, хто йде за лідером, для його послідовників. Імплікативне бажання влади, іншими словами, - це сподівання послідовників того чи іншого лідера, який прагне влади, що в разі його перемоги, цим послідовникам також «перепаде» частка влади [2, 176-177]. Отже, повноцінно потенціал політичної волі може розгорнутися за умов реалізації експлікативної форми. Причому, подібна форма бажання влади вимагає від політичного лідера максимального зосередження вольових зусиль з метою досягнення поставлених цілей, головна з яких - політична (державна) влада.

У античні часи воля входила до тріади складових душі: розум — почуття — воля. Потім виділилися три основних підходи, в яких оцінюється політична воля: інтелектуалізм, волонтаризм, мотивізм.

Аж до 1980-х років минулого століття західна психологія пояснює складні поведінкові та психологічні прояви людини, не звертаючись до поняття волі. На початку 1990-х виявилось, що безліч соціально-політичних змін у світі зобов'язана якраз цій самій політичній волі — як лідерів, так і мас.

Нові часи, нова ситуація, коли громадянське суспільство могло виступати як колективний лідер, а політичний лідер міг використовувати хвилю народних емоцій, щоб опинитися попереду ситуації. У практичній інтерпретації — це вимога до політичної еліти брати на себе відповідальність за дії, незаконні на поточний момент з юридичного погляду, але справедливі — з соціального. Тобто відпочатково передбачається, що бажання соціуму — й є їхня політична воля, а політичний лідер повинен її матеріалізувати.

З погляду дії політичної волі, згідно з рівневим підходом, слід виділити такі суб'єкти: політичний лідер — треба усвідомити, що голови політичних організацій автоматично політичними лідерами не є. Навіть номінальне призначення або обрання, включно з головою держави, не робить людину політичним лідером, він є лише суб'єктом політичного процесу. Лідер організовує людей для вираження їхньої політичної волі, він є її виразником; політична еліта (включаючи і контреліту). Елітарний прошарок існує, але він — не боєць, і посів аристократично-зарозумілу позицію. З одного боку, через нечисленність і не впливовість, з іншого — від звичайного страху, замаскованого інтелектом; групи політичного впливу; держава; трансдержавні політичні суб'єкти.

Ситуації, в яких діє політичний лідер (або в яких виникає гостра потреба в ньому, як зараз), з погляду вольової компоненти характеризуються такими показниками: є різні прийнятні сценарії, немає часу, гроші закінчуються, потрібно вибрати; тиск з усіх боків, усі в країні знаходяться в конфліктній ситуації, і це загрожує хаосом; протидія конкуруючих політиків; умови діяльності невблаганно погіршуються, а на довготривалі та систематичні контрдії не мають часу — фахівці розбігаються; невдачі, безрезультативність або неефективність попередників; довгострокове функціонування в сприятливих умовах, що створює обстановку заспокоєності, розслабленості. Але вольові якості в їх розвитку передбачають, що сила волі проявляється насамперед щодо самого себе. **Сила, енергійність, наполегливість, жадібність і агресивність** не є вольовими якостями [4].

Слід зазначити, що сьогодні, серед осіб, які самовпевнено називають себе політичною елітою, а на справді є уповноваженими народом на виконання функцій держави, стало популярним виправдовувати свої прорахунки в роботі відсутністю політичної волі. При цьому джерело такої волі передбачливо замовчується. Політична воля — термін політологічний. Це важливий і необхідний компонент діяльності суб'єкта політики, мотиваційно зумовлений головною метою, стратегією і тактикою її здійснення. Це також вибір шляхів розв'язання тих чи інших суспільних суперечностей, засіб ідейно-ціннісного самовизначення, свідчення рівня певної політичної культури. Найважливіша риса політичної волі — спрямованість на перетворення дійсності в інтересах і цілях суспільства. Передбачається, що суб'єкт політики діє в межах закону. Якщо ж суб'єкт політики виходить за межі закону, — це правопорушення [8].

Таким чином, можна сказати, що політична воля є важливим елементом сучасного політичного процесу, особливо це стосується трансфор-

маційних дій, що відбуваються на політичному полі. Якщо відсутня політична воля, то будь-яка реформа щодо вдосконалення суспільного розвитку, не здатна реалізуватися і залишиться на рівні очікувань та бажань. Наявність політичної волі відрізняє демократичне громадянське суспільство з чітко побудованою структурою з високим рівнем участі у політичному житті. Ї особливого значення тут набуває процес прийняття політичних рішень і вироблення політичного курсу країни саме політичними лідерами та елітарними групами.

Література:

1. Васильєва Л.Н. Кто он — Homo politicus? / Л.Н. Васильєва // Социально-гуманитарные знания. — 2007. — № 4. — С. 85 — 99.
2. Головатий М.Ф. Політична психологія. / М.Ф. Головатий. — К.: МАУП, 2006. — 400 с.
3. Дацюк С. Як концентрується воля українців? // Хвиля, 2017, 18.10. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://hvylya.net/>
4. Покальчук О. Політична воля чи політична вистава / 2017, [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/politichna-volya-i-politichna-vistava-256230_.html
5. Потапенко Х. Політична воля VS політична риторика: аналіз ефективності проведення антикорупційних реформ // Юридична інтернет конференція «Актуальна юриспруденція», 2016. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.legalactivity.com.ua>
6. Смірнова В. Осмислення поняття «політичної волі» в історії української політичної думки // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Випуск 18'2015, с.19-24.
7. Смірнова В. Проблемне поле реалізації політичної волі в теорії і на практиці // Український науковий журнал «Освіта регіону». Політологія, психологія комунікації, 2011, №4. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/631>
8. Шакун В. Політична воля і злочинність // Юридичний вісник, 2017, 15 листопада. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://yvu.com.ua/politychna-volya-i-zlochynnist/>

Yemelianova H.I. Political will as important component of activity of the political leader and modern political elite – Article.

Summary. The notion of «political will» is considered, in particular, a theoretical analysis of this concept and its derivatives is carried out. The nature and components of political will in political life are characterized. Attention is focused on examples of the positive and negative role of strong-willed qualities in politics. Factors influencing the content and manifestations of political will have been established.

Keywords: political will, political activity, political leader, political elite, lines of the political leader.

Емельянова А.И. Политическая воля как важный компонент деятельности политического лидера и современной политической элиты – Статья.

Аннотация. Рассмотрено понятие «политическая воля», в частности, проведен теоретический анализ данного понятия и его производных. Охарактеризована природа и составляющие политической воли в политической жизни. Акцентируется внимание на примерах положительной и отрицательной роли волевых качеств в политике. Установлены факторы, влияющие на содержание и проявления политической воли.

Ключевые слова: политическая воля, политическая деятельность, политический лидер, политическая элита, черты политического лидера.